Scanned with CamScanner

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

५. जळगांव जिल्हा आणि औरंगाबाद जिल्ह्यातील महिलांचे बचत गटांच्या माध्यमातून सक्षमिकरण – एक तुलनात्मक अभ्यास

प्रा. डॉ. योगिता पांडुरंग चौधरी
अप्पासाहेब रघुनाथराव भाऊराव गरूड, कला वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, शेंदुर्णी,
तालुका – जामनेर, जिल्हा – जळगाव.

प्रस्तावना

संचय करूनच थोडे थोडे बाजूला ठेवून संचयन करणे हा मानवधर्म आहे . अशीच संचयाशी संबंधित असलेली आणि ग्रामीण भागात मोठ्या प्रमाणात रूढ झालेली एक संकल्पना म्हणजे बचत गट होय. 'बचत गट' आज प्रत्येकाला माहित असलेली ही संकल्पना म्हणावी लागेल. महाराष्ट्रातील प्रत्येक जिल्हयात अनेक छोटे मोठे बचत गट आज कार्यरत आहेत. ज्याच्याद्वारे आज तळागाळातील भारतीय स्त्री-पुरुष आर्थिक स्वावलंबनाच्या दिशेने वाटचाल करतेय. ग्रामीण आणि महिला उद्योजकता विकसित करण्यात सुद्धा बचत गटांचा मोठा हात आहे. अशाच बचत गटांचा जलगाव जिल्हा आणि मराठवाड्यातील मोठे शहर जिल्हा औरंगाबाद या संदर्भातील

Scanned with CamScanner

8. प्रशिक्षणाची कमतरता
9. उदयोजकते कडे दुर्लक्ष.
10. प्रक्रियेसाठी आधुनिक यंत्रे नाहीत.
11. कायम स्वरूपी रोजागार देण्यास असक्षम.
12. पक्की बाजारपेठ मिळत नाही.
13. तपासणीरेनियंत्रणाचा अभाव.
14. बंद होर्णाया बचत गटांचे नियोजन नाही.

उपाययोजना

1. महिलांचे प्रबोधन केले पाहिजे.
2. महिलांसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम आखले पाहिजेत.
3. सुरक्षित वातावरण निर्मीती झाली पाहिजे.
4. यशस्वी महिलांची ग्रामीण भागात व्याख्याने आयोजित करावी.
5. सेवा सुविधांमध्ये वाढ केली पाहिजे.
6. बचत गटांसाठी स्वतंत्र बँक असल्यास काम सोपे होईल.
7. ग्रामीण भागात व्यवसाय प्रशिक्षण केंद्रांची स्थापना करावी.

निष्कर्ष

वरील विवेचनानुसार असे संगता येइल की जलगांव आणि औरंगाबाद या दोन्ही जिल्ह्यात बचत गट संदर्भात माहिती प्राप्त झाली. या माहिती नुसार दोन्ही जिल्ह्यात जवळपास सारखेच बचत गट स्थापन झालेले असले तरी इतर माहितिमध्ये मोठी तफावत जनाविते. त्यात मुख्य व्यवसायासाठी बँक जोडणी झालेले आणि खेळ त्या भंडवलासाठी बँक जोड़नी झालेले बचत गट एकुण बचत गट संख्येच्या सामान आहेत. व्यवसाय सुरु केलेले बचत गट महिला बचत गट आणि कार्यरत बचत गटाचा विचार करता जळगांव जिल्हातील बचत गट यांची संख्या मोठी आहे. तसेच जळगांव जिल्ह्यातील बचत गटा यांनी केलेली आर्थिक उलाढाल पण तुलनात्मक दृष्टया जास्त आहे. म्हणजेच एकुण बचत गट यांची संख्या पाहता जळगांव जिल्ह्यातील

Scanned with CamScanner

अ. जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा : **आलेख क्र.1**

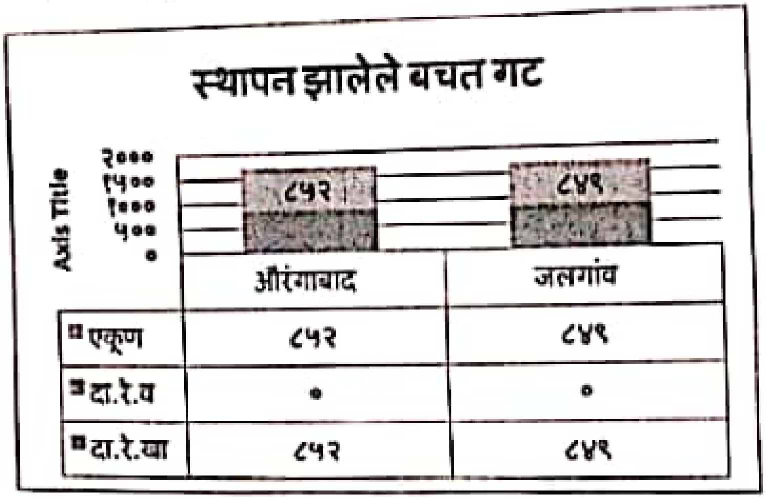

	औरंगाबाद	जलगांव
एकूण	८५२	८४९
दा.रे.व	०	०
दा.रे.खा	८५२	८४९

वरील आलेख क्र. 1 नुसार सन २०१६-१७ च्या आकडेवारी नुसार दोन्ही जिल्ह्यात दारिद्रय रेषेखालील बचत गट स्थापन झाले यात दोन्ही जिल्ह्यात स्थापनेचा दर सारखाच दिसून येतो. या वर्षात मोठ्या संख्येने बचत गट स्थापन झाल्याचे दिसते.

आलेख क्र.२.

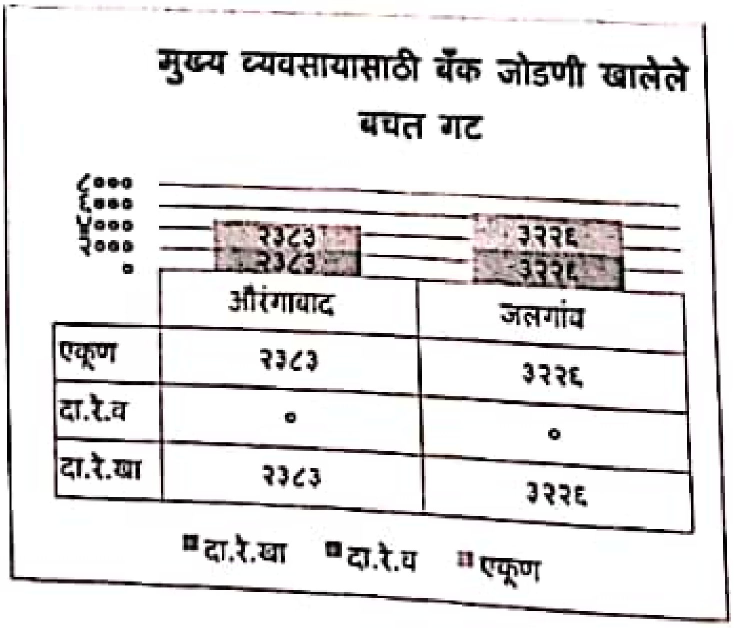

	औरंगाबाद	जलगांव
एकूण	२३८३	३२२६
दा.रे.व	०	०
दा.रे.खा	२३८३	३२२६

वरील आलेख क्र.२ नुसार सन २०१६१७ च्या आकडेवारी नुसार दोन्ही जिल्ह्यात दारिद्रय रेषेखालील मुख्य व्यवसायासाठी बँक जोडणी खालेले बचत गट आहेत. यात औरंगाबाद जिल्ह्यात तुलनेने कमी बचत गट एकुण २३८३ जोडणी झाल्याचे दिसते. जलगांव गिल्ह्याच्या बाबतीत स्थापनेच्या तुलनेत खुप जास्त बचत गट व्यवसायासाठी बँक जोडणी झालेले आहेत.

Scanned with CamScanner

एकूण	९५९	१००५
दा.रे.व	०	०
दा.रे.खा	९५९	१००५

▫दा.रे.खा ▫दा.रे.व ▫एकूण

ालेख क्र.३ नुसार सन २०१८१७ च्या आकडेवारी प्रमाणे दोन्ही जिल्हयात

साठी बँक जोडणी खालेले बचत गट आहेत. यात औरंगाबाद जिल्हयात तुलने

णी झाल्याचे दिसते. जलगांव गिल्हयाच्या बाबतीत स्थापनेच्या तुलनेत जास

ांडवलासाठी बँक जोडणी झालेले आहेत.

आलेख क्र.४

व्यवसाय सुरु केलेले बचत गट संख्या

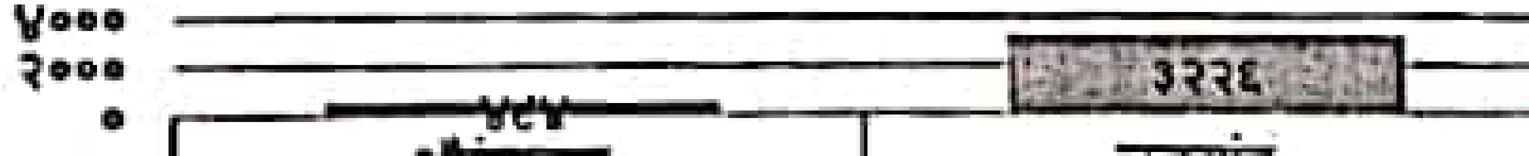

	औरंगाबाद	जळगांव
एकूण	४८४	३२२६

Scanned with CamScanner

आलेख क्र.५

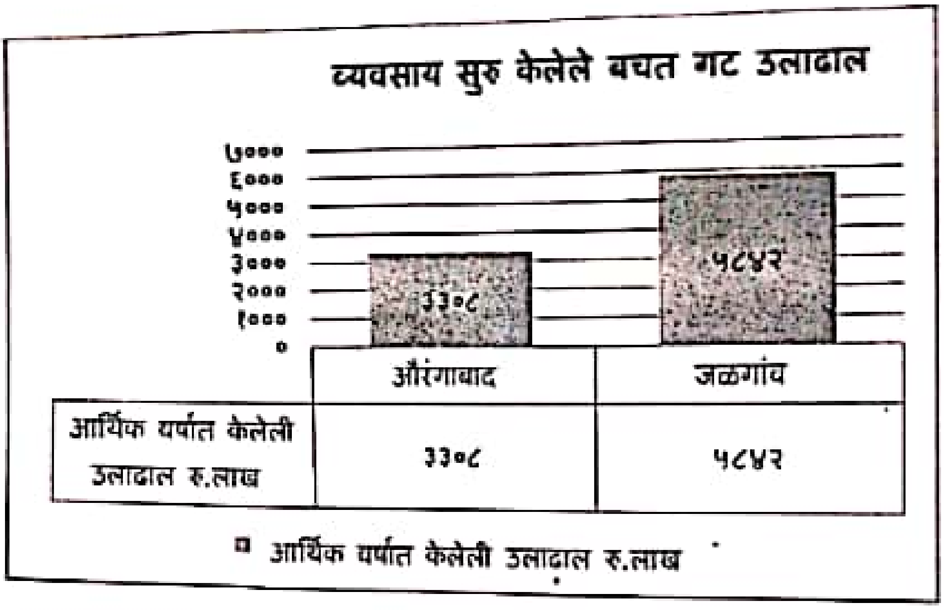

आलेख क्र.५ मध्ये दर्शविण्यात आलेल्या माहिती नुसार जलगांव जिल्ह्यातील व्यवसाय सुरु केलेल्या बचत गटाची आर्थिक उलाढाल जास्त म्हणजे एकुण रूपये ५८४२ इतकी आहे.

आलेख क्र.६

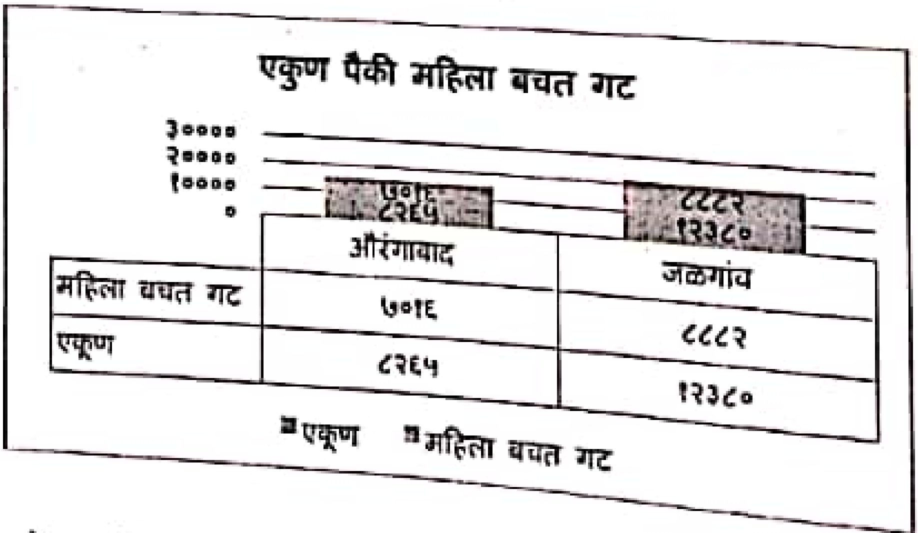

वरील आलेखात दोन्ही जिल्ह्यातील एकुण बचत गटांपैकी महिला बचत गटांची संख्या दर्शविण्यात आलेली आहे. यानुसार औरंगाबाद जिल्ह्यात एकुण ८२६५ बचत गटांपैकी ७०१६ महिला बचत गट आहेत. तर जलगांव जिल्ह्यात मात्र एकुण १२३८० बचत गटांपैकी ८८८२ म्हणजेच तुलनेने कमी महिला बचत गट स्थापन झालेले आहेत.

Scanned with CamScanner

आलेख क्र.६

एकुण पैकी कार्यरत असलेले बचत गट

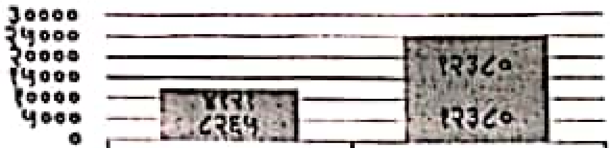

	औरंगाबाद	जलगांव
कार्यरत असलेले बचत गट	४१२१	१२३८०
एकूण	८२६५	१२३८०

▫ एकूण ▫ कार्यरत असलेले बचत गट

वरील आलेखात दोन्ही जिल्हयातील एकुण बचत गटांपैकी कार्यरत बचत गटांची संख्या दर्शविण्यात आलेली आहे. यानुसार औरंगाबाद जिल्हयात एकुण ८२६५ बचत गटांपैकी जवळपास फक्त ५०% म्हणजे ४१२१ कार्यरत बचत गट आहेत. तर जलगांव जिल्हयात मात्र एकुण १२३८० बचत गटांपैकी १२३८० म्हणजेच तुलनेने खुप जास्त १०० % कार्यरत बचत गट आहेत.

वरील माहिती विश्लेष्ण नुसार दोन्ही जिल्हयातील बचत गटांच्या संदर्भात माहिती प्राप्त होते. यानुसार समोर आलेल्या समस्या पुढील प्रमाणे.

समस्या

1. बचत गटाची संकल्पना त्याची माहिती यासंदर्भात जन्सामान्यांमध्ये अज्ञान आहे.
2. महिलांची बचत गटाच्या संदर्भात उदासीनता दिसून येते.
3. शिक्षणाचे कमी प्रमाण ही एक समस्या जाणवते.
4. नेतृत्व आणि व्यावसायिक कौशल्यांचा अभाव या जिल्हयामध्ये दिसून येतो.
5. शासनाने दिलेले कर्जाचा इतर कामांसाठी उपयोग.
6. बॅंकांकडून मिळर्णाया कर्जाची मर्यादा आहे. म्हनुनच सर्वच बचत गट बंकेशी जोडणी करू शकत नाहित.
7. वैयक्तिक विक्री केंद्र नाही

Scanned with CamScanner

बचत गट हे अधिक क्रियाशील असल्याचे दिसून येते. बचत गट यांच्या संदर्भात महिलांना येणार्या समस्या सोडविन्यासाठी सूचित उपाययोजना राबविन्याची गरज आहे.

संदर्भ सूचि

1. Chaudhari's Handbook For Self-Help Women Group, महिला बचत गट
2. Guide to Self Help Group in Marathi [Bachat Gat Margdarshika] by Deepak Puri | Mahiti Pravah Publication
3. Xcess's How to Start, Promote and Manage Self Help Groups (SHGs) and Micro Finance Institutions and Bank Finance for Micro Credit Publisher: Xcess Inforstore Pvt. Ltd.
4. महिला स्वयंसहाय्यता बचत गट, , प्रा. एम. यू. मुलाणी ,डायमंड पब्लिकेशन्स
5. जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा जळगांव संकेतस्थळ
6. जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा औरंगाबाद संकेतस्थळ

Scanned with CamScanner